

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ.

ВІСНИК ПРАПОРУ

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК

СПРОБА КРИТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ - - -

ВІДЕНЬ, 1921.
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРУ.“

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ.

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК
СПРОБА КРИТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ВІДЕНЬ, 1921.
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРУ.“

З ПРИВОДУ
50-ЛІТНИХ РОКОВИН УРОДЖЕННЯ.

В. СТЕФАНИК

уродився як син селянина в квітні 1871 в селі Русові, снітинського пов. в Галичині. До гімназії ходив у Дрогобичі, далі вчився медицини в Кракові. За останніх літ до війни був радикальним посланцем до австр. парламенту. — Перші опогідання С. появилися 1897 в „Праці“ В Будзиновського, після чого видано 1899 заходом проф. Смоль-Стоцького в Чернівцях першу збірку нарисів Стефаника п. н. „Синя книжечка“. 1900 вийшла збірка „Камінний хрест“, 1901 „Дорога“ (вид. 1917 вдруге), 1904 „Кленові листки“, 1905 „Моє слово“. — Література: Леся Українка. „Малоруськіє писат. в Буков.“ (Жизнь. в. 1900, кн. IX.) — Б. Лепкий. „Василь Стефаник“. Літ. нарис. Львів 1903. — Евшан М. „Василь Стефаник“. (В збірнику: „Під прап. мистецтва“. Київ 1910). — Данько М. „Край скорби“ (Нов. і разкази В. С. „Укр. Жизнь“ 1913, I.). А. Крушельницький. „В. С.“ (Передне слово до збірника „Укр. новеля“. Коломия 1910). О. Г.

В творах Стефаніка захоплює від першої до останньої сторінки все з тою самою, іноді чудовою, а іноді жорстокою силою — одно: Невмолний трагізм.

Одинокий в своїм роді, в письменстві цілої України сливе нечуваний трагізм. Бо найглибшою ознакою цього письменства України є від віків лірична м'якість. А в Стефаніка, мов у творах великих трагіків Гелляди, царює драматична невмолність. Непереблагана нічим ні ніким коначність вбивчої життєвої долі. Як жалується Іван в начерку: „Кленові листки“: „... З мужиками то так си має: що де у світі є найгірше, то він має то спожити, що де у світі є найтяжше, то він має то виконати...“ А йому відповідають на те куми побожно: — На то сми рожені.

Те й єсть ціла основа, ціла рація, ціле виправдання нечуваного трагізму мужицького життя в творах Стефаніка. Ось вже той перший Стефаніків герой, п'яний Антін, що з волі вбивчого призначіння стає з газди наймитом та очайдушно запиває день, в який йому дали синю книжечку зарібника — „все був якийсь нещасливий“. — „Все йшло йому з рук, а нічо в руки. Купить

жорову, тай здохне, купить свиню, тай решетину дістане. За кожний раз отак.“ А всі другі герої в Стефаника — це менше або більше такіж самі німечні жертви неprovиненого життєвого ада як той нещасний Антін. З тою тільки ріжницею, що погубні кари того мужицького пекла виявляють собою щораз то нові тортури та страждання. Газда Проць починає безтямно запиватися, бо його побиває люта жінка, а він — чоловік — проти неї вповні безпомічний. В Лесевій фамілії нещасна жінка вчить своїх дітей бити та соромити ледачого батька перед людьми, а Лесь окрадає своє майно сам, де й коли може, та що ночі готується при горівці, з коршмі, катувати своїх. Той колишній газда, що був колись будівничим, майстром на ціле село, тепер — півбожевільне ледащо з цього часу, як йому доручили будувати церков, а він — залякся величі свого завдання так, що важко занедужав душею. Побожність Семенихи веде простою дорогою до вічної лайки з дурним чоловіком. Смертельна недуга Катрусі лютить її бідних батьків так, що вони, не перекір їх любові до неї, трохи не проклинають її від рана до вечера, а Гриць Летючий топить з нужди власною рукою рідну дитину, — той сам Гриць, що другій своїй дитині дає на дорогу палицю в руки, аби її — не роздер пес.

Так вже в першій Стефаниковій збірці.

Як сказано: Один-одинокий, невмолимий трагізм.

А згодом, — в дальших нарисах нашого письменника? Ця химерна конечність індивідуального терпіння Стефаникових людей починає нас вражати з таємною грозою якоїсь ірраціональної, демонічної пра-засади. Воно на одне й те саме виходить, чи той невмолимий трагізм життєвої муки явиться нам вислідом життєвого нерозуму даної людини („Камінний хрест“), чи наслідком страшної жорстокости людей („Палій“, „Злодій“), чи карою небес за колишній гріх пра-батьків („Басараби“), чи таки простим наслідком відвічної мужицької нужди („Сама-саміська“, „Шкода“, „Осінь“, „Май“, „Кленові листки“). Сяк-чи так, — „кара має бути“ як каже Федір в „Палію“. „Карає Бог, карають люде, караєте ви, а я кількі карі не годен вітримати.“ А Басараби це богачі, яких горесна доля — вішатися, вішатися ради того страшливого смутку-туску, що скорше чи пізніше, як свого рода мужицька Немезіс, займає трохи не кожду людину в Стефаника. Про них він каже: „То до семого коліна буде їх так душили, а як семе коліно мине, тай нема моци вже. Десь котрийсь добре заслужився перед Богом. То кара, люде, сему кістку аж карати! Бог не має гіршої карі на землі.“ А те, що говорить про признаннє мужицького страданнє бездольний Іван

в нарисі „Кленові листки“ — це така потрясаюча картина вічної недолі вічного раба мужицької скиби, що вона притемнює своїм художницьким блиском й нестерпне слово про поневолених Негрів в творі пані Бічер-Сто. І притемнює теж славнозвісну оборону яванських рабів у відомім романі Мультатулія,* та поки-що немає рівного собі твору у письменстві цілого культурного людства.

Бо і когоч із цих письменників Європи, що творили артистичні уподоблювання¹⁾ з життя мужиків, прирівнатиб нам до Стефаніка? Можна сказати навіть, що те, що сотворив він, правнук Івана Вишенського та Іваня Котляревського — це для письменницької Європи щось цілком нове. Мужицьке життя-буття з усіма своїми душевними глибинами та вершинами — це щойно в наших часах, часах найвисшого культурного розвою людства, такаж сама почва мистецької творчости в письменствах Зах. Європи, як і життя інших громадянських гуртів. В недалекій минувшині одначе було воно йнакше. Ще ось в першій половині XVIII. в. міг великий французський світлотворець В о л ь т е р сказати, що його вражаючі по-

*) „Max Havelaar (1860).“

1) Отсього новотвору буду уживати в моїх критично-естетичних нарисах на означення німецького: Darsteller. Таксамо: уподоблювати“ (gestalten), „уподоблення“ (Gestaltung), та подоба (Gestalt).

дорожні картини з нужденного життя французького мужицтва тодішнього часу — „це тричі утабний, культурній Європі цілком незнаний світ найстрашнішої суспільної кривди та королівського визиску“. Але Вольтєр не зображував картин цього мужицького пекла оповідачем, тільки мандрівцем, в подорожних записках. А після того, як в письменстві Європи заволодів незабаром все займаючий романтизм — мужицький побут став для письменників жерелом здебільшого неправдивих, ложно приокрашених картин, чи радше видумок. Вистане навести хочби такий зразок ніжно-панського фантазування на тлі суспільного кривдження, як „Бідна Ліза“ М. Карамзіна, а зрозуміється зараз вагу суспільної сатири в „Енейді“ Котляревського, а передовсім цілу вагу оборони мужиків в Шевченка, який в своїм часі являється як один-одинокий великий оборонець поневоленого мужицтва в Європі!

Навіть в геніяльних сільських картинах Жоржа Санда, (пані А. Дюдеван-Дюпєн), „François de champi“, „La petite Fadette“, — село і його люде ще надто освітлені сяйвом романтичного захоплення. Мужицькі-ж подоби в Мопасана і в Золі, хоч тут і там чудові, то все таки з проблемою суспільного поневолення не мають нічого спільного. Те саме можна сказати про всіх найкрасших уподобників мужицького життя в Німеччині. Починаючи від

Б. Ав'єрбаха („Schwarzwälder Dorfschichten“, 1843 та сл.) та Єремії Готгельфа, аж до П. К. Розеггера та Т. Крегера — маємо ряд творів, в зображенню яких мужицький побут виглядає вже тому инакше, що в Німеччині й ціле суспільне становище мужицтва культурно гарніше як в нас. І чи ми пічнемо розглядати мужицькі картини в італійських письменників, ось як у Дж. Вергі або в Грації Делєдди, — чи в еспанських, — назв'ям Антонія де Алярсона та Хуана Валеру, — чи в скандинавських, головню оповідання Бєрнзона, — то ми ніде в нікого не зострінемося з такою вражаючою драмою мужицької недолі, як у Стефаніка. Я повторяю тому, що ці його коротенькі начерки заслужили собі так само епохальне місце в історії культурного людства, як і твори Котляревського, Шевченка, Бічер-Сто і Мультатулія. Бо й вони на очах культурного світа розгортають вперше такі суспільні глибини одного народу, що на їх вид культурний світ мусить задрожати. — Я сотворив нову грозу — може Стефанік сказати за Е. А. По. Бо хибаж не гроза те все, що кажуть у нього українські мужики про душевні пропасти в собі?

„— Я на чдіти дивю си, — сповідається Іван („Кл. л.“) — але я не гадаю, аби воно було чемне, аби уміло до ладу зробити. Я лиш заглядаю, ци воно вже добре по землі ходит, аби

єго упхати на службу, оцего я чекаю. Я не чекаю, аби воно убрало си в силу, аби путерії набрало, аби воно коло мене нажило си. Коби лиш богач або пан утворив пашеку, а я єго туди кидаю, аби лишень збутиси! А потім воно бігав коло худоби, ноги одна рана, роса їст, стерня коле, а воно скаче тай плаче . . .“

Або:

„— А у вечір лиш си укажеш до хати такий як віхоть, як мийка усотаний, а вони тобі в один голос і жінка і діти: Нема хліба! Тай ти не йдеш, бідний чоловіче, спати, але ти тегнеш ціп тай молотиш на потемки, аби завтра мали з чим іти в жорна. Та так тебе ціп і звалит на сніп, тай так деревієш до ранку у соню, аж ті роса припаде. Тай лишень очи пролупиш, то зараз тебе тота роса їст, бз мало тебе біда їст, ще вона в ночі тебе найде. Промивш очи тай течеш си на лан такий чорний, що сонце перед тобов меркне“.

Або ці малюнки людей, призначених долею на смерть („Басараби“):

„... Таже лишень треба подивитися на їх очи. То не очи, то така чорна рана в чолі, що живе і гниє. У одного таке око як пропасть, погляне тай нічо не видить, бо то око не до видіня. А в другого воно одно лишень живе, а решта коло него камінь — чоло камінь, лице камінь, все. А сей Тома, ніби він дивився коли на чо-

ловіка як варт? Око ніби на тебе справлене, а само дивиться десь у себе, десь у глибінь безмірну“ . . .

А яке страшне, суспільно страшне те все, що шепоче до себе нуждар Данило в начерку „Май“. З якою горесною зневагою говорить до мужика пан! Данило вже з гори знав кожде його слово:

„Перше слово пана буде:

— Ти відай злодій?

— Я, пане, ще чужого стебла не порунтав.

— Чого брешеш, лайдаку, а тож подумана річ, аби мужик не крав?! Хиба ти не мужик?

— Я цілком простий мужик, але я чужого не люблю кивати.

— Тос певне піяк?

— Я з горівков собі не захожу, бо нема вітки.

— Гавкавш як пес, та ти би вмер без горівки!

— Без горівки не вмер би, а без хліба тай можна!

— Ти з мудра мені відповідаєш, бо ти був у криминалі, та там тебе розуму навчили.

— А най мене Бог боронит! Я половину віка свого збув, а ще моя нога в арешті не була.

— А на щож ти стільки дітей натеребив?

— То Бог, пані, дав діти.

— То піп тебе такого навчив?

— Я з папом собі не захожу, бо то гроші коштує, я й до церкви не хожу, бо не маю в чім.

— То ти радикал тай не даєш попови з себе шкіру здирати?

— Я аби хотів що попови дати, то не дам, бо не маю, а він аби хотів здерти, то не зідре, бо не мав що здерти. Ми таке не сходимося...

В тім коротечкім начерку в ціла трагедія народа, який майже вісім століть поневолений чужими переможцями. Стефаник розмальовує психіку людини — раба народу, — невольника так правдиво і так неблагано глибоко, що його малюнок просто примушує нас дивитися на його світогляд як на вислід нашої цілої історичної минувшини, і з того боку його оцінювати. Може тому й трудно в письменстві культурної Європи знайти щось подібне. Ще хіба тільки котрась із наших історичних дум, або одна із Шевченкових поем про поневолену людину — достойні знайтися побіч Стефаникової оборони мужицтва. Така могутна, животворяща сила слова в ній. Справді — „я сотворив собі світ“, — як каже Стефаник в прозаліриці: „Мое Слово“. — „Праворуч мене синє поле і чорні скиби і білий плуг і пісня і піт солений. Ліворуч чорна машина, що з червоного рота проклоном стогне. А в серці моім мій світ шовком

тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений. У своїм царстві.“

Так — у своїм питьомім царстві.

Бо критичний читач рішучо побачить в Стефаника те, що він той одиноко-красний світ своєї творчої думки зумів вичарувати з такої, в нас, в протиславленню до Західної Європи, посоткиразів переорюваної почви, як мужицька побутовщина. Від Марка Вовчка та Квітки-Основ'яненка від Федьковича та Устияновича до Франка та Павлика, А. Чайківського та Бордуляка, Мартовича та Семенюка Коцюбинського та Винниченка, — який це майже непроглядний ряд уподобників мужицького життя! А проте в Стефаника повне право говорити про „своє царство.“ Вже ось ця невмолимість, це незбагнене призначіння мужицьких трагедій у Стефаника — найглибше знамено його дотеперішньої творчости взагалі — це могутна основа повної окремішности Стефаникового твору. У Франка або в Мартовича, — цих двох найгеніяльніших сучасників Стефаника, — є мужицька нужда також жерелом великих артистичних подіб. Але для них те жерело стає передовсім основою гострої суспільної критики; вони додають в мужицькім лихолітті суму, вислід із культуральної темряви середовища та злющих затіїв ворогів мужицтва. І тому і Франко і Мартович наче кличуть до мужиків при кожній нагоді: „До світла! Закладайте читальні, не пийте, не

давайтеся визискувати ні жидови ні панови, а буде вам краще!“ Хто з нас схоче нині глядіти на Франкове „В поті чола“ — виключно як на твір мистецтва? Кому прийшлоб на думку, рівнати ці оповідання з історичними думами або з поемами Шевченка? А кілька із нарисів Мартовича осягає художницьку вершину його таки архитвору „Мужицька смерть“?

А в Стефаника ми на цих творчих вершинах майже від початку до кінця. У нього в хосен буденної просвітної праці не написано ні стрічки, хоч Стефаникові твори — це перворядні пам'ятники нашого життя в кінця XIX в. В нього кожний і найкоротший начерк — це вітвар мистецької краси і тільки краси для себе. Де другий такий письменник в Европі, що давби на трьох коротеньких сторінках таке предивно потрясаюче зображення людської смерти як Стефаниковий „Скін“? А котрий з європейських письменників замкнув теж на трьох сторінках таку глибіню бідолашної дитинячої долі, як Стефаниковий „Похорон“? А те чудове благословення дітей недужою Семенихою?

„— Семенку, абис просив дедю, що мама наказувала, аби вас любив...

Їкте булку.

— Співай дитині, най не плаче.

Семенко хитав дитину, але співати не вмів, А мама обтерла долонею сухі губи і заспівала.

У слабім, уриванім голосі впливалася її душа і потихоньки спадала межи діти і цілувала їх по головах. Слова тихі, невиразні говорили, що кленові листочки розвіялися по пустім полю і ніхто їх позбирати не годен і ніколи вони не зазеленіють. Пісня намагалася вийти з хати і полетіти в пусте поле за листочками...

Може тому, задля тої чудово викінченої, з тонкістю найвисшого артизму обробленої форми — Стефаникова творчість не надто багата на томи. В нього як і в Шопенгауера слід покласти на вступі: *Non multum sed multa*. За це Стефаник оден з нечисленних майстрів нашої прози, тої української, трудної прози! Трудної тому, що ліризм старої культури нашої духової творчости обдарував наше слово своїм незатертим знаменем.*) У Стефаника найглибшою основою нарису в під оглядом форми здебільшого діяльог або й монольог („Озимина“, „Май“). Розмальовання події в нього тому зведене до того мінімуму опису, що його така форма допускає. А через те осягав Стефаник з одного боку захоплюючи безпосередність зображення — головню майстерним приміненням мужицького говору, —

*) Приміром на це, як відемно відділює той наш непрозовий ліризм там, де рід твору домагається строго епічної прози — геніяльний романовий фрагмент Коцюбинського „Тіни забутих предків.“ Лірична настрівність з н и щ и л а тут найкрасше епічне торзо. — О. Г.

а з другого боку вражаючу короткість. „Данило чекав коло білої брами, дивився в панський город, як злодій, і не важився зайти. — Ніби я знаю, ци суда можна йти, а як вибіжит та даст у писок. а я вітки знаю, що не дасть?“ („Май“).

Стефаниковий стиль — це противенство всякого прилизованого літератизму, всякого хоробливого розчулення та сільсько-побутової сентиментальности. В нього навіть картини з природи та порівнання мають свою сувору, трагічну лінію. „Над заходом червона хмара закаменіла. Довкола неї заря обкинула свої білі пасма. І подобала та хмара на закервавлену голову якогось святого.“ „Звізди мерехтіли як золоті чічки на гладкім, залізнім тоці.“ „Із горба побачив місто, що вилискувалося проти сонця як з мій блискучий“. „Стайня стогнала, позивала, зі сну говорила, так тяжко дихала, як-би десь глибоко в землі душилися тисячі людей.“ „Катруся лежала нерухомо. Водила сухонькою рукою по лиці. Сині нічті були як її сині очі і здавалося, що по лиці вандрує багато синих очей, дивних, блискучих“. І десятки інших.

Але тепер спитаймо:

Які гадки розбуджує в читача цей дотеперішний ціло твір нашого славного письменника, що до його артистичної будучности? Невже справді

сказатиб нам, що це його остання вершина?

Я думаю, що ні.

Здається, що творчій думці Стефаніка доведеться поглибитися в двох напрямках: В напрямі загального ідейного овиду, та в напрямі поширеного, не тільки моно- та діяльогічного уподоблення. Думаю, що Стефанікови треба звернути свою силу на сотворення повісти.

Я те важуся висказати тому, що дальше послідовне зображування мужицької душі по ідейній лінії тої всеруйнуючої трагіки, по лінії того уваслідженого рабства душ („Май“ — „Кленові листки“), не обіймалоб як слід цілости, цілої глибини нашої всенародної духовости. Ми-ж прецінь не тільки пропащі жертви життєвої розпуки! Сам Стефанік виводить перед нас в начерках: „Давнина“ — та „Такий панок“ — людей з иншою, погіднішою, значить ж и т т в о в а р т н і с ш о ю духовістю. А яких чудових красот добув Тимотей Бордуляк з почви мужицького побуту, ідучи в напрямі діаметрально противнім до Стефаніка: по лінії чудово погідного, соняшного світогляду! В Стефаніка одначе ми поки-що додачаємо тільки ряд пропащих або призначених на погубу жертвов злочасної долі, які з кожного боку мусять гинути. Генеральний вислід його дотеперішного світогляду, — це невідрадный, безпросвітний песимізм, якась невмолима „влада тьми“ — можлива тільки в людей, проти життя

вповні безпомічних. Але конечности такого а не иншого ідейного підлога Стефаник не обосновує як слід. Чому ці люде такі страшно нещасливі — питає читач? Чого вони при кожній нагоді шукають розради в горівці? Чого вони все такі нужденні та бідні? У Стефаника на те тільки одна відповідь: власне темна воля цього трагічного призначіння, цього „має бути“ — цього „на то сми рожені,“ про яке я згадував з самого початку, як на найглибшу признаку його світогляду. Але ця відповідь являється мені надто однобічною. Бо навіть коли згодитися на це, що історична минувшість в нас з деякого боку підкріплює її, то за те з огляду на нашу національну теперішність, з огляду на нашу горячу культурну творчість за останні десятиліття, — ця життєва, безпомічність Стефаникових мужиків може вражалоб нас при дальшій повторюванню як свого рода — анахронізм. Я не хочучут вказувати на мужиків в Реймонтовім романі „Слорі“. Я знову нагадую картини нашого високо талановитого Бордуляка. Хибаж багато тут матеріяльного гаразду? Ні. Це тіж самі убогі мужики що і в Стефаника. Але які богацтва життєвої сили, життєвої спромоги є в їх душах! Які ці Бордулякові люде багаті своєю духовостію, а як мало тут „влади тьми“ і трагічного призначіння! Певна річ — великим артистам годі накидувати напрям творчости. Та за те годиться роздивляти їх творчість з огляду

на той крок наперед, який ся їх творчість має означати в культурі даного середовища. А все те, що веде наперед, все позитивне, все справді творче і визволююче — потребує світла великої самосвідомости. Тому песиміст Достоевський попри цілу свою глибіню иноді болючо пригноблює, за теж Горкій в своїх найкрасших оповіданнях велить нам добачати сяєва життєвого визволення.

А що, як Стефаника будуча творчість уподобилаб нам таких Проців і Лесів, що стають у нас до очайдушної боротьби проти жорстокого призначіння?

Це булоб те поглиблення, якого досі весь інтелігентний загал очікує від Стефаника. Бо на будуче і наші історичні думи, а навіть і наш Тарас, не сміють остати одинокими документами найглибшої духовости українського народу. Мусимо доповнити їх документами гордої волюдарської духовости в нас, що вміла здобувати волю і вміла володіти.

А ця духовість була і є в нас досі.

Тогож автора:

Естетично-критичні нариси:

1. „Корнило Устянович як драматург.“ Звіт акад. гімн. у Львові. 1912.
2. „Балляда Шевченка.“ Звіт акад. гімн. у Львові. 1914.
3. „Естетичні студії.“ В час. „Діло“, 1913.
4. „Дві критики.“ В час. „Діло“, 1913.
5. „Коцюбинський як артист.“ В журн. „Ілюстр. Україна“, 1914.
6. „Шекспір“ В часоп. „Вістник Союзу для визв. України“, 1916.
7. „Коцюбинський.“ В часоп. „Вістник Союзу для визв. України“, 1916.
8. „Пісня України“. В журналі „Воля“, за рік 1919.
9. „Рафаель.“ В журн. „Воля“, 1920.
10. „Бетговен“
11. „Шіллер.“ У „Всесвітній Бібліотеці“, 1914.
12. „Der ukrainische Dichter“. Kurzer Grundriss ukr. Literaturgeschichte. „Ukr. Blätter“. Ч. 5—20. Передруковано в „Baseler Nachrichten“ 1918.

Новелістичні студії:

13. „Невольник.“ В журналі „Воля“, за рік 1920.
14. „Про Анандра та про Змія.“
15. „Про султана і його жінку.“
16. „Етрурійська ваза.“
17. „Про Смарагдову Оазу.“

Віршовані твори:

18. „Утеча Олексі Перхуна.“ Еп. лір. поема. Відень 1909. Стор. 83.
19. „З Лірики.“ Альманах віден. „Січн“. 1908.

Переклади:

20. „Боротьба зі змієм.“ Балляда Фр. Шіллера Переклад з німецького „Сесв. Бібліот.“, 1914.
21. „Перстінь Полікрата.“ Балляда Фр. Шіллера Переклад з німецького. „Всесв. Бібліот.“, 1914.
22. „Кассандра.“ Балляда Фр. Шіллера Переклад з німецького. „Всесв. Бібліот.“, 1914.
23. „Журавлі Ібіка.“ Балляда Фр. Шіллера: Переклад з німецького. „Всесв. Бібліот.“, 1914.
24. „Das Lied vom Heereszuge Ihor's.“ Ein ukr. Gedicht aus dem XII. Jahrhundert. „Ukrainische Nachrichten“, 1915.
25. „Taras Schewtschenko.“ Gedichte. Eine Auswahl. „Ukr. Nachrichten“, 1916
26. „Iwan Franko.“ Gedichte. Eine Auswahl. „Ukrainische Nachrichten“, 1916.

Примітка: Велика Антольоґія укр. лірики в німецькій мові, виготовлена тим-же автором, яка обнімає 40 аркуш. печаті, не видана й досі, та спочиває в архивах Укр. Запом. Комітету у Відні.

„Український Прапор“

виходить раз на тиждень,
Передплата виносить в Австрії:

	без доставки	з поштовою пересилкою
місячно	К. 16.—	18.—

За границею:

		піврічно	річно
в Чехо-Словаччині: чеських	К.	20.—	40.—
в Юго-Славії: югосл.	К.	28.—	66.—
в Німеччині:	Мк.	12.—	24.—
в Краях латинської Унії .	Frs.	5.—	10.—
в Англії.	sh.	4.—	8.—
в Америці	S	1.—	2.—

Ціна одного примірника К: 4.

Адреса Управн часопису:
Wien, VIII. Langegasse 5. Parterre.

Друкарня „Адрія“, тов. з обм. пор., Відень, II.

